

Psihološki pogledi na kriminaliteto*

Dr. Miloš Kobal

I.

Prva leta po osvoboditvi smo bili vsi, ki smo se vključili v delo resora za notranje zadeve, prežeti z optimizmom: bolj ko se bo razvijal naš socializem, manj bo kriminalitete, manj bo tudi drugih pojavorov neprilagojenosti. Upali smo, da se bo z razvojem vse samo po sebi spremenilo. Na žalost moramo priznati, da se naše pričakovanje ni izpolnilo. Zaradi vse bolj zapletenih družbe-

družbenim činiteljem pri zniževanju števila neprilagojenih ljudi, pa je tudi odkrila, da je problem kriminalnega oziroma kriminalu podobnega ponašanja širši, kot ga poznata kazenski zakonik in kriminalistična praksa. Psihologi so ob proučevanju človekovega ravnanja naleteli namreč še na mnoge pojave in oblike ponašanja, ki v pravnem pomenu morda še niso delikt, objektivno pa imajo mnoge ali celo vse značilnosti tistega ponašanja, za katero je treba v določenih primerih uporabiti kazenski zakonik.

Ta psihološki pogled na kriminaliteto prikazujemo v strnjeni obliki na priloženi shemi.

Naša shema ponazarja psihologov pogled na kriminaliteto v ožjem pomenu in na njene zveze z drugimi družbenimi pojavi, ki so mnogokrat njej podobni. V osrčju sheme smo zbrali tiste ljudi, ki jih kot storilce kaznivih dejanj odkrijejo kriminalistični organi in jih obsodijo sodišča. V pravnem pomenu je krog kriminalitete s tem zaključen. Seveda pa obstoe poleg teh še neznani storilci, saj ostane precejšnje število kaznivih dejanj neodkritih. Jedro »prave kriminalite« obdaja znatno število primerov, ki jih kriminalistični organi ne odkrijejo, niti niso takšna dejanja kakor koli prijavljena kot delikt. Gre za pomemben pas kriminalu podobnega ravnanja, ki so ga zaradi njegove nejasnosti in prikritosti začeli po svetu označevati z izrazom »črne številke«.

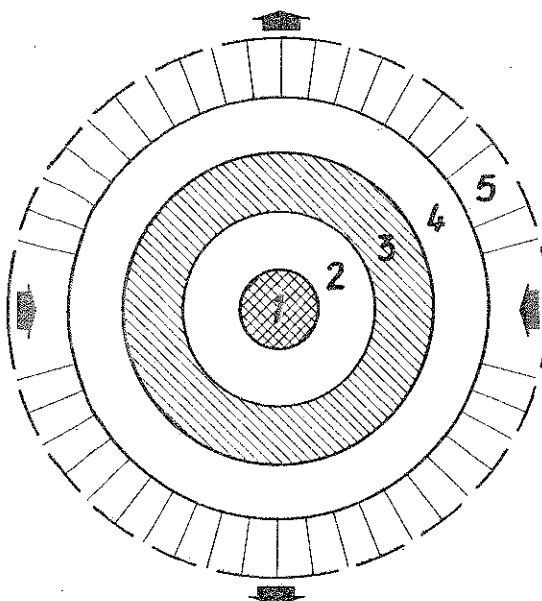
V časopisu se teden za tednom pojavlja oglas nekako takšnele vsebine: prodam italijanski, dobro ohranjen otroški voziček za določeno ceno. Za oglasom pa tiči obrtnik, ki sam izdeluje otroške vozičke italijanskega tipa in jih prodaja po 29.000 din brez ustreznegra obrtnega dovoljenja in plačevanja davščin. Tako je našel način, ki je objektivno delinkventen, vendar z njim uspešno obide zapreke kazenskega zakonika.

Črne številke obsegajo tista človekova dejanja, ki imajo večidel mnoge značilne elemente delinkventnosti, a jih v pravnem pomenu ne ocenujemo kot takšne. Neodkritosrčni bi bili, če ne bi tudi pri nas prznali številne tovrstne pojave. Samo mimogrede: govorili bi lahko o avtomobilih, ki so jih državljanji uvažali kot »darila«. Podobno je na primer z izkoriščanjem podnjemnikov, saj ti večinoma plačujejo za svoje sobe več, kot znaša najemnina za celotno stanovanje.

nih pogojev v prehodnem obdobju se je še povečalo število najrazličnejših oblik neprilagojenosti, tako različnih nevroz, alkoholizma, nekaterih psihoz, pa celo kriminalitete. Ne bi navajal številk, saj je praksa dovolj prepričljiva za takšno ugotovitev. Z načini, ki so sedaj v veljavi, teh številk ne moremo bistveno znižati. Številke zadnjih petih let nam sicer povedo, da kriminaliteta v Sloveniji sicer ne narašča pomembno, pa tudi da bistveno ne upada. S sedanjimi ukrepi, to je s kriminalističnimi in sodnimi, je torej ne moremo pomembnejše zadeti v živo, čeprav jo lahko krotimo na sedanji višini. Menim, da bi bilo mogoče s sodobnimi medicinskimi, psihološkimi in socialnimi prijemi v tej ali drugi smeri zmanjšati število delinkventov. Iste prijeme bi lahko uporabili tudi pri drugih oblikah neprilagojenosti, saj predstavljajo neprilagojeni ljudje pomemben in stalen vir za delinkventno ravnanje.

Ko se je psihologija začela ukvarjati s kriminalitetom, ko poskuša pomagati različnim

* Uvodno predavanje na psihološkem seminarju za kriminaliste v septembru 1959.

Na področju črnih številk je pomembna udeležba žensk v kriminaliteti, ki se pogosto prikriva z erotičnimi ali podobnimi izgovori. Znatna je tudi aktivnost zdravnikov, babic, mazačev itd. pri odpravljanju plodov. Omenili smo le nekaj primerov, ki pa pojava nikakor ne izčrpajo.

Naslednji pas naše sheme smo namenili tistem ravnanju, ki ima objektivno v sebi mnoge značilnosti delinkventnega ravnanja. Gre za ravnanje »na robu zakona«. Seveda je takšnih dejanj pri nas manj kot v kapitalističnem sistemu. Kapitalistični sistem namreč že v načelu nosi pečat takšnega obrobnega ravnanja. Svobodna konkurenca, pretirana podjetnost, kopiranje dobičkov, davčne zatajitev in še marsikaj so kaj običajni spremjevalci ekonomskega in družbenega uveljavljanja v takšnem svetu. Tudi pri nas še naletimo na podobne pojave. Omenimo naj izkoriščanje reprezentančnih fondov, različnih dnevnic, potovanj v tujino, sklepanje pogodb z dobičkom za posredovalca itd., skratka sama dejanja, ki jim zaradi njihove navedne nezakonitosti pravnik in kriminalist nimata kaj očitati.

Zadnji pas naše sheme je problematičen. Tu omenjamo tiste oblike v resnici kriminalnega ponašanja, ki ga dovoljuje, trpi ali celo sama izvaja kakšna državna enota ali družbeni sistem. Od družbenega sistema je odvisno, ali bo takšnih »dovoljenih pojavorov« zelo malo ali celo nič (nacistična Nemčija je bila na primer takšna država — spomnimo se samo uničevanja ljudi v taboriščih, ponařevanja tujega denarja itd. — katere osnove so bile kriminalne).

Tako je podoba kriminalitete, kakor jo vidi psiholog, precej drugačna od pogleda pravnika ali kriminalista. Psihologa takšna podoba ne preseneča, saj ve, da je delinkventno ravnanje eno izmed običajnih, pravzaprav normalnih človekovih dejanj, da v njem navadno ni nič tako hudo bolestnega, nenavadnega ali čudnega. Seveda bi kdo ugovarjal, češ da uboj človeka po človeku res ni mogoče štetiti za nekaj običajnega. Navidezno je takšen ugovor pravilen, toda posmislimo na vojno, ko ljudje vse tisto, kar moralni in pisani zakoniki prepovedujejo, v dovoljeni obliki počno. Človeštvo torej samo ustvarja pogoje, v katerih se za mirne čase neobičajno pojavi v običajni in dovoljeni obliki. S takšnim prepričanjem lahko celo hudo kaznivo dejanje, kakršno je uboj človeka, laže uvrestimo med tista, ki so še v mejah običajnega človekovega delovanja.

Le če bomo sledili sodobni psihologiji in široko pojmovali problem kriminalitete, lahko pričakujemo, da se bo razklenil začrani krog, v katerega je zašel ta problem v

vseh deželah. Pravnik pozna le ozek krog kriminalnih primerov, zgolj tiste, ki so v jedru naše sheme. Ti kriminalci nosijo, kakor nekoč mitološki Atlas, vse pojave kriminalu podobnega ponašanja na svojih ramah. Nanje kaže vsa družba s prstom. Ob njih zmanjšuje občutje krivde in lastne moralne obsodbe tistim ljudem, katerih ponašanje objektivno ni manj oporečno od ravnanja ljudi iz osrčja naše sheme. Ta ozki krog »priznanih« storilcev kaznivih dejanj je odličen strelovod za napake posameznikov in družbe v celoti. Kajti njenostavnejše je lastno breme krivde prevaliti na sočloveka, ki je sicer tudi grešil, pa se iz različnih razlogov ni mogel izogniti obsodbi in kazni. S temi pripombami ne zagovarjam storilcev kaznivih dejanj in še manj mislim, da bi morali njihova dejanja spregledati ali ocenjevati bistveno drugače, kot jih ocenjuje kazenski zakonik. Prav psihologi in psihiatri živo zagovarjajo pravočasne in zadovoljive ukrepe zoper storilce kaznivih dejanj vseh vrst. Po analizi sodobnih pravnih in drugih družbenih ukrepov menijo, da ti ukrepi za del ljudi niso zadostni in da ne varujejo družbe tako, kot bi bilo potrebno. Človek, ki smo ga po veljavnih načelih ocenili za zmanjšano prištevnega, dobi za storjeno dejanje znatno manj zapora kot pa ga predvideva zakon. Ko pride na prostost, navadno kaj kmalu zabrede na napačno pot in spet ga obsodijo zaradi zmanjšane prištevnosti na nižjo kazeno. S sodbo družba pred takšnim storilcem sploh ni zavarovana.

Načelo družbene varnosti je v sodobni psihologiji in sodni psihiatriji na prvem mestu. Nismo torej zagovorniki popuščanja in pomilovanja delinkventov, češ sicer so res takšni, a kaj hočemo, tudi družba in njena ureditev sta nepopolni. Ugotavljamo pa, da je čustveni odnos družbe do storilcev kaznivih dejanj prepoln krutosti, maščevalnosti in pretirane moralne obsodbe. Zato je napačen, saj takšen odnos neprestano poraja nove oblike kriminalitete, pa tudi ne dovoli, da bi razklenili začrani krog. Zato celo s pozitivnimi in zavestno usmerjenimi ukrepi za sedaj ne moremo bistveno znižati kriminalnih dejanj.

Naj nadrobneje opišemo odnos ljudi do storilcev kaznivih dejanj! Ena osnovnih človekovih lastnosti je, da na vsak napad ali nepravilnost v ožjem ali širšem okolju hitro in odločno odgovori. Takšno reagiranje je seveda večinoma pozitivno. Toda naša agresivnost, običajna in nujna v biološkem svetu pa tudi v človekovem življenju, je v odnosu do delinkventov očitno pretirana. Svojo ugotovitev bi mogel podkrepiti z zgodovino kazenskega prava in postopka. Še sedaj so

elementi pretiravanja, maščevalnosti in celo neke krutosti očitni v vseh sistemih izvrševanja kazni. Tu ne omenjam uničevalnih taborišč, ki na žalost tudi v povojnem svetu niso izginila. Tudi preiskovalni postopek ni brez takšnih elementov. Opozoril bi samo na žargon, ki še prečesto uide preiskovalcu, ko govori z obdolžencem.

Neka samomorilka je tik pred smrtno napisala pismo, v katerem hudo toži nad posmehljivim tonom, neprimernimi besedami in neumestnim sumničenjem, ki so jih v preiskavi uporabljali kriminalistični uslužbenci, pozneje pa tudi javni tožilec in sodnik. Ob tej priložnosti smo opozorili uslužbence za notranje zadeve, da mora takšen besednjak, ki je sam po sebi izraz neosveščene in pretirane agresivnosti proti obdolžencu, izginiti iz naše prakse.

Toda čemu toliko poudarjati pretirano agresivnost proti državljanom, ki so vendar na napačni poti in jih v moralnem smislu lahko ocenjujemo za slabe! Nobene sentimentalnosti nimamo za bregom. Poustarili smo že, da pretirana agresivnost onemogoča razkleniti začarani krog, v katerega je kriminaliteta v družbenem življenju zašla. Naj to trditev še natančneje pojasnimo! Zaradi pretiranih in napačno usmerjenih pritiskov se še vedno pomemben del enkratnih storilcev kaznivih dejanj prelevi v povratnike. Povratniki pa pomenijo kužna žarišča za nove delinkvente: »okužujejo« ljudi, ki pod njihovim vplivom in zaradi njihovega zgleda krenejo na isto pot. Usmeritev družbene pozornosti le na določene vrste kriminalnega ponašanja spodbuja mnoge, da se tudi sami pridružijo tistim s področja črnih številk in tistim, ki delujejo »na robu zakona«. Znaten del le-teh pa lahko zabrede v takšno ravnanje, ki ga bo moral obravnavati kriminalist oziroma sodnik. (Nekateri kriminalisti govore o posebnem, tako imenovanem direktorskem pojavu v naših razmerah, ko kakšen človek od manjših »dovoljenih« nepravilnosti zabrede celo v dejanja, ki jih kazenski zakonik ocenjuje za hujša).

Morda bo kdo dejal, da se zaradi nekaj sto ali tisoč storilcev kaznivih dejanj ne izplača toliko besed. Vendar se je pokazalo za zelo nevarno, če kakšna družba postaja pretirano agresivna proti določeni skupini svojih članov. Zoper storilce kaznivih dejanj moramo ukrepati odločno in aktivno, temeljito moramo raziskati vsak pojav, ker bi popustljivost in površnost krepili negativne sile v družbi. Kaj radi takšnim, povsem pravilnim ukrepom pridružujemo še pretirano agresivnost in maščevalnost. Toda pretiravanje se iz določene družbene skupine, kjer je še nekako razumljivo, če že ne opravičljivo,

širi kot masten madež tudi na druge družbene skupine in celo na družbo v celoti. Zgodovina zadnjih desetletij nam daje dragocen nauk. Nacizem je sprva nastopal zoper nasprotnike, toda že po nekaj letih se je njegova ost obrnila zoper lastne ustvarjalce in tedaj so padale glave nacističnih veljakov ter SA generalov. Njihova agresivnost, že v osnovi pretirana in maščevalna, je bila sprva usmerjena zoper nasprotnike in nemško ljudstvo, toda kaj kmalu se je izrodila v agresijo znotraj samega sistema, torej tudi proti tistim, ki so takšno agresijo spočeli. Ne bo napak, če omenimo leta strahu v Sovjetski zvezni, kjer se je pojem razrednega sovražnika strahotno razrastel in zajel celo člane vlade, centralnega komiteja in stare komuniste.

Tudi v osebnem, celo zdravstvenem problemu marsikatrega preiskovalca in drugega uslužbanca za notranje zadeve bi našli v ozadju premnogokrat neosveščeno, toda pretirano agresivnost do delinkventa. To napačno poklicno lastnost je preiskovalec prenesel nato v svoje osebno življenje. Zaradi nje prihaja do konfliktov, ki mu mnogokrat škodijo pri delu, uničujejo pa mu lahko tudi zdravje.

Sodobne raziskave so nam odkrile, da pretirana agresivnost zoper delinkventa niti ni potrebna. Družba bo tudi brez elementov maščevalnosti in krutosti našla načine, da zavaruje posameznike in svoj razvoj. Moderna kriminologija, ki sta jo oplodili psihologija in psihiatrija, išče novih oblik, ki ne bodo oslabile našega boja s kriminaliteto. Ker so zgrajeni na strokovnih načelih, bodo takšni prijemi že v bližnji prihodnosti učinkovitejši, kot so današnji. Hkrati pa bo spoštovanje človeka, torej humanizem, dobilo v njih trden okvir.

II.

Psihologija se prvenstveno ukvarja s človekovimi lastnostmi, z njegovim ravnanjem in ponašanjem. Kakšen pa je odnos psihologije do drugih strok, ki se tudi ukvarjajo s človekom in v tej ali oni oblike posegajo na področje kriminalitete? Gre za zvezo med psihologijo in sociologijo, kriminalistiko, kriminalistično tehniko, sodno medicino itd. Ko je psihologija prodrla na področje kriminalitete, noče in niti ne more izpodriniti omenjenih strok. Pač pa morajo vse stroke, katerih središče je človek, četudi delinkvent, težiti k temu središču in se medsebojno izpopolnjevati. Zgrešeno bi bilo govoriti alternativno: psihologija ali sociologija, kriminalistika ali kriminalna psihologija. Pravilneje je: psihologija in sociologija, kriminalistika in kriminalna psihologija. Kljub našemu stališču pa seveda prihaja in bo še prihajalo do

različnih napetosti in nesoglasij med omenjenimi strokami. Takšna nasprotja so z zgodovinsko razvojnega stališča povsem umljiva. Ko je bil človek le nekoliko više razvit od živali, je po naravnih pravilih urejeval zmotane odnose s soljudmi. Ni potreboval nobenih pripomočkov, ni poznal nobene posebne psihologije, sociologije, prava ali kaj podobnega. Po pameti se je branil, kadar je bilo potrebno, bežal je, kadar mu je grozila nevarnost. Sodobna družba pa je tako diferencirana, da je tudi čedalje več posebnih znanstvenih strok, ki vsaka zase obravnava posamezne plati človekove diferenciranosti. (Kanoni.) Pokazalo se je, da nobenega problema v sodobni družbi, tudi kriminalitete ne, ni mogoče uspešno rešiti zgolj enostransko, na primer zgolj s sociološkega vidika. Uspeh in rešitev sta le v združevanju vseh strok in strokovnjakov. Za nami so že časi, ko je edinole kriminalistični organ in za njim kakšen drug organ kazenskega pregona reševal vse probleme, ki so zadevali delinkventa. Seveda ne govorimo o tem, kako jih je reševal (večinoma vendarle pozitivno). Toda v zapletenem družbenem življenju, ki ima vse drugačne cilje kot klasična kapitalistična družba, se mora večkrat več ljudi združiti ob problemu posameznika. Ne bo sicer mogoče vseh 20.000 kriminalnih primerov v naši republiki reševati skupno, to je v ekipi, v kateri so psiholog, sociolog, kriminalist in socialni delavec. Večji del bremena bo še vedno na ramah kriminalističnega uslužbenca. Tega bomo morali usposobiti, da bo tudi brez psihologa in psihiatra, brez socialnega delavca in drugih pomočnikov upošteval človekove osebne momente, ko bo reševal posamezni primer.

Psiholog mu mora v razumljivi in preglejni obliki nuditi uporabljive podatke o človekovi naravi. Psiholog ne ugotavlja moralnega pomena človekovih lastnosti. Ugotavlja pa, kako vplivajo njegove lastnosti na njegovo ponašanje. Osvetli, zakaj je človek storil kaznivo dejanje, katere psihične in fizične, skratka osebnostne mehanizme je pri tem uporabil. Psiholog z neko zanesljivostjo tudi sklepa, kako bo človek glede na svoje lastnosti v prihodnje ravnal. Ko je proučevala človekove lastnosti, je psihologija ugotovila, da bi pri istem človeku našli kaj nasprotne si lastnosti ali vsaj sestavine takšnih nasprotij. Dejali bi lahko, da so v njem istočasno celo takšne lastnosti, ki bi jih v moralnem pomenu ocenjevali kot medsebojno nasprotujoče si ali izključujoče se lastnosti, saj so nekatere »dobre«, druge pa »zle«. Pri večini ljudi so takšne nasprotujoče si lastnosti v nekakšnem skladju, v medsebojnem ravnotesju. Človek je navzven v svojem

ravnjanju »nevtralen«. Govorili smo že, da je človek agresiven in da je ena izmed njegovih osnovnih lastnosti. Vendar bi pri istem človeku, če bi ga srečali v drugačnih okolišinah, lahko odkrili, da se tudi boji. Kajti nasprotni pol človekove agresivnosti je strah v popolni ali omiljenih oblikah, kot sta boječnost in tesnoba. Človekova nevtralnost torej pogosto pomeni zatišje pred viharjem. V različnih življenjskih okolišinah se uveljavijo zdaj te zdaj one lastnosti. Iz prvotne »nevtralne osebnosti« se v življenju oblikuje človekova univalentnost: neke lastnosti prevladajo, človek postaja manj plastičen, vse bolj enostranski. Zato psiholog ne more podati dobre in pravilne ocene človekovih lastnosti, ne da bi poznal njegovo življenjsko pot, ne da bi se oprl na podatke o konkretnem ravnjanju, ki mu jih je priskrbel kriminalist.

Med delinkventi je mnogo ljudi s poudarjeno agresivnostjo proti okolju. To lastnost pa srečamo celo med državljanimi, ki jim v kriminalističnem pogledu ni kaj očitati. Tudi ni redka pri tistih, ki delinkvente pregnajo. To je treba poudariti zlasti še zaradi tega, da bi bilo jasno, kako psihologija sama po sebi ne more razložiti vseh človekovih problemov brez povezave s sociologijo in kriminalistiko. Ti dve stroki bosta nudili psihologu podatke, iz katerih bo spoznal, zakaj se je neka osnovna lastnost v družbenem pogledu uveljavila v tako različnih oblikah, kakršne smo n. pr. za agresivnost pravkar omenili. Rekli smo, da se delinkventovo ravnjanje ne oddaljuje zelo bistveno od običajnega človekovega ravnjanja. Trdili smo, da tiče v nevtralnem človeku pravzaprav vse lastnosti, ki jih bodo pri bodočem delinkventu utirile in razkrile življenjske okoliščine. Kljub temu štejemo osebnostne lastnosti delinkventov za **posebne osebnostne lastnosti**. Večina ljudi namreč ob ustreznih objektivnih okoliščinah le ne razkrije skrajnih (ali skoraj skrajnih) lastnosti svoje bipolarne osebnosti. Delinkventi pa v svojem ravnjanju često razkrivajo ne le skrajnosti, marveč tudi takšne lastnosti, ki so prevladovale v preteklih zgodovinskih obdobjih človeka (filogenetske), in tiste iz človekove otroške dobe (ontogenetske). Spomnimo se, kako smo kot otroci ljubosumno varovali svojo lastnino, kako manj natančni pa smo bili glede lastnine drugih. Vsakdo izmed nas je bil v otroški dobi pravzaprav tatič, da je lahko prišel do skritih sladkarij, prvega denarja in podobno. Še pomembnejši je za razumevanje nekaterih kriminalnih dejanj otroški sadizem. Omenimo naj le razvado, da otroci trgajo muham perutnice, dalje, mučenje drugih otrok, ko se gredo Indijance in nereditko igra preraste v

hude oblike. Od poznejših življenjskih okoliščin je večinoma odvisno, koliko sledov bodo zapustila takšna doživetja in kako bodo vplivala na bodoče človekovo ravnanje.

Vendar bi bilo napačno, če bi poudarjali z golj zunanje okoliščine kot tiste odločujoče činitelje, ki oblikujejo kriminalitet. Dovolj smo bili že kritični do človekovih osebnostnih lastnosti. Zaradi takšne kritičnosti pa seveda ne soglašamo s tistimi, ki navadno v dokaj poenostavljeni obliki navajajo na primer revščino, slabe stanovanjske razmere in podobno kot vzroke kriminalne dejavnosti. Ponovno naj poudarimo, da vzrokov kriminalitete ne poznamo. Kaj štejemo za vzrok v pravem pomenu besede? Vzrok nekega pojava je lahko samo tisto materialno dogajanje, ki neposredno in stalno vodi do tega pojava. Revščina potemtakem ne more biti vzrok delinkvence v pravkar omenjenem pomenu, saj živi mnogo ljudi v revščini, vendar nikoli ne zagreše kaznivega dejanja. Podobno je tudi z nekaterimi osebnostnimi lastnostmi, ki jih navajajo za vzrok kriminalitete. Odkrit ali prikrit sadizem, na primer, še ne stori nujno delinkventa. Mnogi ljudje s takšnimi lastnostmi najdejo koristno mesto v ustreznih poklicih v družbeno sprejemljivem ponašanju. Samo z zunanjimi okoliščinami ali samo z osebnostnimi lastnostmi torej ne moremo pojasniti kriminala. Zanesljivejša je pot, če pri proučevanju kriminalitete upoštevamo okolje in osebnost. Še bolje pa storimo, če upoštevamo napetosti, ki se rode iz spopada med osebnostjo in okoljem. Če je posledica takšnega spopada in napetosti človekova neprilagojenost, še nismo pojasnili, zakaj se le-ta izraža prav v kriminalnih dejanjih. Po našem mnenju je za pot v delinkvenco vselej odločilen še primeren reakcijski vzorec. Kaj menimo z reakcijskim vzorcem? Vzemimo, da je otrok ali mladoletnik osebnostno moten, morda celo že biološko prizadet. Njegova neprilagojenost se lahko pokaže bodisi v nevrotičnosti, v zgodnjem alkoholizmu, morda tudi v pretirani zavzetosti za zbiranje znamk. V našem primeru pa nekdo pokaže neprilagojenemu človeku pot v kriminal. Mnogokrat so to starši, ki so sami delinkventi, ali pa gre za posledico vzgoje pod vplivom kriminalne družine in kriminalnih romanov. Številni ameriški kriminalni romani, ki jih na žalost najdemo v naših prevodih, slavijo gangsterje kot junake. Mladoletnik, ki je napet in slabo prilagojen, se kaj lahko identificira z njimi in zaide na podobno pot.

Kriminalistična praksa različnih evropskih dežel nas prepričljivo poučuje, da je za razumevanje kriminalitete potrebno upoštevati več činiteljev. Vzemimo za primer Švedsko. Kljub formalnemu kapitalističnemu ustroju

ima veliko socialističnih elementov in je zlasti v skrbi za človeka gotovo med prvimi deželami na svetu. Ob tem pa je kriminaliteta na Švedskem, tako mladine kot odraslih, številna in zlasti bogata s hujšimi oblikami. Skoraj bi lahko rekli, da so tamkaj tativne posebnost, uboji pa pravilo. Število neprilagojenih mladoletnikov še vedno pomembno narašča. Švedi kaj radi poudarjajo, da njihova kriminaliteta sovpada z visokim življenjskim standardom in štejejo prav ta standard za enega izmed činiteljev naraščajoče kriminalitete. Drugačno podobo nam nudi Svica, ki je tudi ena izmed visoko razvitih evropskih dežel. Tamkaj je zelo malo kriminalitete, pa tudi hujše oblike so redke. Statistika za leto 1955 izkazuje le 11 naklepnih ubojev. Švicarji razlagajo to stanje s pravobitnostjo njihovega načina življenja. Pri njih je družbena skupnost v komunah, potem v kantonih in nazadnje v konfederaciji še vedno trdna. Načelo avtoritete se močno poudarja in spoštuje. Vse to pa naj bi brzalo mnoge ljudi, ki bi sicer v svoji napetosti zashi v delinkvenco. Tako je, kot vidimo, delinkvenca zapleten pojav, različen od dežele do dežele. Zato bo vedno potrebno združeno raziskovanje različnih strokovnjakov, ki z različnih gledišč pojasnjujejo kriminaliteto. Vsekakor pa je na tem področju nujna združitev sociologa in psihologa. Če bi raziskovala pojav ločeno, bi vsakdo od njiju v približno 80% delinkventnih primerov ugotovil takšne posebnosti, ki bi navidezno dajale prav enemu kot drugemu. Če pa bi svoje ugotovitve pri istih primerih združila, bi spoznala, da se ujemajo v 60 do 70% primerov. Pri znaten delu delinkventov bi namreč vedno našli združene tako neugodne življenjske okoliščine kot tudi v tej ali oni smeri moteno osebnost.

III.

Dotaknimo se še problema prištevnih in neprištevnih storilcev kaznivih dejanj. V klasični kriminološki in pravni teoriji je bila meja med obema vrstama dokaj ostra. Vezala ju je le skupina tako imenovanih zmanjšano prištevnih storilcev. V sodobnem svetu je takšna ostra delitev že omajana. Le v Sovjetski zvezni dosledno razlikujejo med črnim in belim v sodni psihijatriji in ne priznavajo vmesnih ter prehodnih oblik.

Mnogi so namreč spoznali, da takšna ostra delitev nima pravega pomena in da bi več dosegli z uveljavljanjem načela storilčeve družbene nevarnosti in prevzgojljivosti kot pa z načeli, ki imajo še vedno hote ali nehote moralizirajoči prizvok. Njihovi pomisliki zoper klasično sodnopsihiatricno doktrino so

upravičeni. Zlasti tako imenovani zmanjšano prištevni storilci vedno huje motijo družbeno življenje. Psihiatri v nordijskih deželah zagovarjajo na prvem mestu načelo družbene nevarnosti. Če to načelo dosledno uveljavimo, je nepomembno, kam pošljemo storilca kaznivega dejanja; ali v psihiatrično ustanovo ali v kazenski zavod. Saj gre najprej za to, da družbo obvarujemo, potem pa, da človeka v skladu z znanstvenimi spoznanji prevzgojimo ali ozdravimo. Za nevzgojljive in neozdravljive pa bi bili potrebni časovno neomejeni ukrepi.

Organi kazenskega pregona pri nas večkrat menijo, da je psihiatrova udeležba v kazenskem postopku le v tem, da storilca nekako opraviči pred družbo, da onemogoči pravici njeno delo. V naših razmerah bi res dobili takšen vtis, čeprav zadene pri tem psihiatre le manjši del odgovornosti. Pred kratkim se je zgodilo, da je sodišče zaradi manj pomembnega kaznivega dejanja, ki ga je storila oseba, pri kateri je bil izrečen varnostni ukrep zaradi uboja, preklicalo ta varnostni ukrep. Po krajiški kazni, ki jo je prejel za novo kaznivo dejanje, je bil storilec znova prost, čeprav njegova družbena nevarnost ni bila nič manjša kot ob dejanju, za katerega je bil spoznan za neprištevnega. V takšne nesmislne zabrede naša praksa glede neprištevnih in zmanjšano prištevnih storilcev, ker še vedno sledi načelom o kaznivosti in odgovornosti iz klasičnih časov kazenskega prava. Tedaj so bile razmere glede ravnanja z duševnimi bol-

niki — storilci kaznivih dejanj — še obupne. Psihiatri so morali takšne ljudi dobesedno iztrgati krvniku iz rok. Od tod izvira še danes veljavno prepričanje, da psihiatri nekako varujejo storilce kaznivih dejanj. Res se je z vdorom psihijatrije v kazensko pravo začela njegova humanizacija. To načelo pa je danes že tako preželo pravosodje, da smo priča navideznemu nasprotju. Psihijatrični ukrepi, ki so že načeloma časovno neomejeni, saj so vezani na človekovo bolezen in zdravje, so za posameznika nedvomno hujši in občutnejši kot pa so sodobni pravni ukrepi.

Tudi v naših razmerah nam povzročajo skrbi prav zmanjšano prištevni storilci, med katerimi je dobršen del psihopatičnih osebnosti. S sodnimi in splošnimi kriminalističnimi ukrepi jim ne moremo do živega. Neprstano imajo pripravljeno spričevalo o svoji bolezni. S svojim ravnanjem obremenjujejo kriminalista, pa tudi zdravnika in psihijatrične ustanove, ki morajo vedno znova dajati podobna mnenja o njihovi bolezni. Za takšne in podobne ljudi vidimo rešitev le v ustrezinem zavodu. Po načelu humanosti in pravičnosti bi tamkaj s časovno neomejenimi ukrepi varovali družbo pred takšnimi storilci in skušali storiti kaj bolj stvarnega za njihovo zdravje in družbeno prilagoditev. Če pa ostanejo takšni ljudje na prostoti, so pogosto tudi vzorec za reakcijo drugih. Neprilagojeni in moteni ljudje se le preradi vežejo na takšna nezdrava jedra in po njihovem zgledu tudi sami najdejo pot v kriminal.

Psychological Glimpses of Criminality

By dr. Miloš Kobal, from the Secretariate for Home Affairs of Slovenia

Social-psychological analyses show that, besides in condemned people and in not detected criminals, a similar behaviour is to be found in masked forms too, viz. in the so-called black numbers, further in people who act within the framework of law, but take the utmost advantage of it, and finally, certain activities, in spite of being allowed by government, are objectively criminal, e. g. war is a typical case of the inversion of legal and moral principles, brought about by the majority of human society.

In the presence of such considerable spread of activities, being similar to criminal ones, the aggressiveness of the community and of those authorities which punish criminal acts, toward the condemned perpetrators is exaggerated, emotionally as well as practically. This is confirmed by history, by the practical application of punishment, as well by the criminal procedure.

Such conditions strengthen the vicious circle of the criminal problem: they cause relapsers, they broaden the level of activities, similar to criminal ones in

society, and they increase the number of those who pass from milder to more serious forms of delinquent activities.

The author advocates such an attitude toward the delinquent, which is severe as well as knowing. First of all, the principles of safety of the society and of re-education of perpetrators should be considered.

Special personality traits of delinquents are discussed in detail; they can, however, not be easily understood without a sufficient knowledge of the environment and of both indirect and direct criminal examples in that environment. The author advocates a synthetic study of delinquency and especially the co-operation of sociology and of psychology.

Finally, the author has it out with the classic psychiatric establishment of soundness of mind; instead, he advocates a synthesis of treatment and of re-education under the aspect of the perpetrator's being dangerous to society, and only in the second place of his subjective responsibility.